

AHOLI ORASIDA QIZAMIQ KASALIGI TARQALISHI VA UNGA QARSHI CHORA TADBIRLAR

Mamatqulov Tal'at Toxirovich

Samarqand davlat tibbiyot universiteti Epidemiologiya kafedrasi assistenti

Annotatsiya: Maqolamning mazmuni shundan iboratki, aholi orasida qizamiq kasalligi tarqalishi va unga qarshi chora tadbirlar mavzusi to'liq bayon etilgan. Qizamiq Morbillivirus turiga RNK-virusni keltirib chiqaradi. Tashqi muhitda u beqaror-to'g'ridan-to'g'ri quyosh nuri ta'sirida, 50°C gacha qizdirilganda, quritilganda yo'q bo'ladi. Xona haroratida virus 1-2 kun davomida yashaydi.

Kalit so'zlar: Qizamiq, yuqumli virusli kasallik, atipik, tipik, inkubatsiya, toshma, rentgenografiya.

Qizamiq-bu o'tkir yuqumli virusli kasallik bo'lib, u tana haroratining ko'tarilishi, ko'p miqdorda toshma va shamollash alomatlarini bilan namoyon bo'ladi. Qizamiqning ikki shakli mavjud – atipik va tipik. Birinchisi osonroq kechadi va o'z navbatida quyidagilarga bo'linadi: Mitigatsiyalangan atipik qizamiq. Inkubatsiya davrida profilaktika maqsadida qizamiqqa qarshi immunoglobulin yuborilgan yoki qizamiqqa qarshi immunoglobulinlarni o'z ichiga olgan qon quyilgan odamlarda uchraydi. Ushbu turdagi kasallikda kataral davr yo'q, tana harorati maksimal 38°C gacha ko'tariladi, Filatov-Koplikov dog'lari (og'iz shilliq qavatida mayda oq dog'lar) hosil bo'lmaydi. Abortiv atipik qizamiq. Tana harorati ko'tariladi va 3-4 kun davomida pasaymaydi. Toshmalar och pushti, ko'p emas, faqat tananing yuqori qismida va yuzida paydo bo'ladi. Bemor 4-5 kun ichida sog'ayadi. O'chirilgan atipik qizamiq. Bemor ozgina holsizlikni his qiladi. Toshma paydo bo'lmaydi. Faqat engil burun bitishi kuzatilishi mumkin. Aseptomatik atipik qizamiq. Hech qanday tarzda o'zini namoyon qilmaydi. Laboratoriya testlarini o'tkazish orqali tashxis qilinadi. Tipik qizamiq engil, o'rtacha va og'ir bo'ladi, asoratlar bilan yoki asoratlarsiz kechadi.

Qizamiqning sabablari. Qizamiq Morbillivirus turiga RNK-virusni keltirib chiqaradi. Tashqi muhitda u beqaror-to'g'ridan-to'g'ri quyosh nuri ta'sirida, 50°C gacha qizdirilganda, quritilganda yo'q bo'ladi. Xona haroratida virus 1-2 kun davomida yashaydi. Qizamiq virusining manbai kasallangan odamdir. U inkubatsiya davrining 1-2 kunida (toshmalarning 4 kunigacha) atrofdagi odamlarga yuqtirishni boshlaydi. Ba'zi hollarda yuqumli kasallik ekzantema paydo bo'lgan paytdan boshlab 10 kunga cho'ziladi. Qizamiq havo tomchilari orqali yuqadi (aerozol mexanizmi). Infektsiyalangan odam aksirish, yo'talish, suhbat paytida atrof-muhitga o'tkir infektsiyaning qo'zg'atuvchisini tarqatadi. Havo oqimi bilan xona bo'ylab nozik dispers suspenziya tarqaladi. Agar homilador ayol kasallikka chalingan bo'lsa, uni homilaga

yuqtirishi mumkin (transplasentar yuqish yo'li). Hamma odamlar qizamiqqa moyil. Uni boshdan o'tkazgandan so'ng, umrbod immunitet rivojlanadi. Ko'pincha patologiya bolalikda paydo bo'ladi. Kattalar kamdan-kam hollarda qizamiq bilan og'riydilar va bolalarga qaraganda yengilroq o'tkazadilar. Kasallik qish va bahorda avj oladi. Avgust va sentyabr oylarida infeksiya juda kam uchraydi.

Kasallik rivojlanishining patogenezi. Morbillivirus oilasining RNK-virusi tanaga kirib, yuqori nafas yo'llarining shilliq pardalarini chetlab o'tadi. U epiteliya hujayralarida ko'payadi va qon oqimi bilan tarqaladi. Qizamiq kon'yunktivaga, teri, og'iz va nafas yo'llarining shilliq pardalariga eng kuchli ta'sirni ko'rsatadi. Ba'zida u miyaga ta'sir qiladi, u holatda qizamiq ensefaliti rivojlanadi. Qizamiq virusidan ta'sirlangan shilliq nafas olish tizimining epiteliyasi nekrozga uchrashi mumkin. Natijada bakterial infeksiya qo'shilishi xavfi ortadi. Kasallikning qo'zg'atuvchisi inson tanasida juda uzoq vaqt saqlanib qolishi mumkin, bu jiddiy tizimli kasalliklarning paydo bo'lishiga olib keladi – qizil tizimli Lupus, sklerodermiya, skleroz.

Qizamiq belgilari. Qizamiqning inkubatsiya davri 1-2 haftagacha. Agar bemorga immunoglobulin yuborilgan bo'lsa, u 3-4 haftagacha cho'zilishi mumkin. Qizamiqning tipik shakli uchta ketma-ket bosqichni chetlab otadi: Kataral. Bu tana haroratining keskin ko'tarilishi, aniq umumiy intoksikatsiya belgilari bilan boshlanadi. Bemor kuchli bosh og'rig'ini boshdan kechiradi, uyqusizlik va zaiflikdan aziyat chekadi. Intoksikatsiya alomatlariga quruq yo'tal qo'shiladi. Konyunktivit kuzatilishi mumkin (ko'z qovoqlari juda shishib ketadi). Auskultatsiya paytida (o'pkani tinglash) shifokor quruq xirillash va qattiq nafas olishni qayd etadi. Ba'zi hollarda tipik qizamiqning kataral davri qusish, ko'ngil aynish, kekirish, jig'ildon qaynashi, diareya bilan o'tadi. Isitmaning birinchi to'lqini 3-4 kundan oshmaydi. Keyin harorat normal qiymatlarga tushadi, ammo keyingi kun yana ko'tariladi. Intoksikatsiya belgilari keskin kuchayadi, kataral hodisalar yanada aniqroq bo'ladi. Agar qizamiqning fotosuratiga qarasangiz, bu giperemik shilliq qavat bilan o'ralgan kichik oq dog'lar ekanligi aniq bo'ladi. Terida toshma paydo bo'lganda dog'lar yo'qoladi. Ularga parallel ravishda, qoida tariqasida, qattiq va yumshoq tanglayda enantema hosil bo'ladi, ya'ni tartibsiz shaklga ega bo'lgan qizil dog'lar. Kataral davr taxminan 5-7 kun davom etadi. Toshmalar. Qizamiq toshmasi-yorqin qizil-jigarrang rangning dog'li-papulez ekzantemasi. Gemorragik xarakterga ega bo'lishi mumkin. U avval quloqlarning orqasida va boshida hosil bo'ladi, so'ngra bo'yin va yuzga o'tadi. Birinchi dog'lar paydo bo'lganidan bir kun o'tgach, u allaqachon butun tanani, elkarni qamrab oladi. Keyin u oyoq-qo'llarga tarqaladi va shu bilan birga yuzida asta-sekin oqarib keta boshlaydi. Teri toshmalari davrida intoksikatsiya yana bir bor kuchayadi, harorat ko'tariladi, kataral alomatlar yanada aniqroq bo'ladi. Kasallikning bu bosqichi taxminan 2-3 kun davom etadi. Rekonvalesensiya (qizamiq paydo bo'lganidan 7-10 kun o'tgach boshlanadi). Kasallik belgilari yo'qoladi, harorat normallasadi, toshma oqarib ketadi. Toshmalardan so'ng,

terida ochiq jigarrang joylar qoladi, ular 5-7 kun ichida so'rilib ketadi. Atipik qizamiqning turli shakllarining belgilari "qizamiq nima" bo'limida tasvirlangan. Agar sizda shunga o'xshash alomatlar bo'lsa, darhol shifokor bilan maslahatlashing. Kasallikning oldini olish oqibatlariga qarshi kurashishdan ko'ra osonroqdir.

Qizamiq diagnostikasi. Shifokor kasallikning klinik ko'rinishini sinchkovlik bilan o'rganib, to'g'ri tashxis qo'yishi mumkin. Shuningdek, bemorga quyidagilar buyurilishi mumkin:

- Umumiy qon tekshiruvi.
- Retrospektiv xarakterga ega serologik va bakteriologik tadqiqotlar.
- O'pka rentgenografiyasi (agar pnevmoniyaga shubha qilingan bo'lsa).
- Lumbal punksiya (agar meningit rivojlanish xavfi yuqori bo'lsa).

Agar bemorda qizamiq fonida nevrologik kasalliklar bo'lsa, u nevrologga uchrashi va miya EEG va reoensefalografiyadan o'tishi kerak.

Qizamiqni davolash. Qizamiq bilan kasallangan bemorlar kasalxonaga yotqiziladi, ammo aksariyat hollarda ambulator sharoitida davolanish yetarli. Isitma davrida yotish qattiq buyuriladi. Umuman olganda, qizamiqni davolash asoratlarni rivojlanishiga yo'l qo'ymaslik va simptomlarni engillashtirishga qaratilgan. Bugungi kunda samarali etiotropik terapiya mavjud emas. Tanadan toksinlarni olib tashlashni tezlashtirish uchun ko'p miqdorda suyuqlik ichish kerak. Shuningdek, bemorlarga yorqin nurdan saqlanish, ko'z va og'iz gigienasini diqqat bilan kuzatib borish tavsiya etiladi. Issiqni tushuruvchi vositalar va antigistaminlar, adaptogenlar, vitaminlar va interferon simptomatik va patogenetik davolash usullari sifatida ishlatilishi mumkin.

Qizamiqni davolashning xalq usullari. Uyda qizamiq bilan kasallanganlar an'anaviy tibbiyot retseptlariga murojaat qilishlari mumkin:

- 1 osh qoshiq. quritilgan malinaga bir stakan qaynoq suv quyung. 30 daqiqa kuting. Kuniga 2-3 marta 20 ml qabul qiling. Asal qo'shish ham mumkin. Ushbu vosita immunitetni oshirishga va tana haroratini normallashtirishga yordam beradi.
- 1 osh qoshiq. lipa gullariga bir stakan qaynoq suv quyung. Suv hammomida 10 daqiqa ushlab turing. Ovqatdan oldin kuniga 2 marta 1/2 chashka iching. Dori intoksikatsiya alomatlarini engillashtiradi, yo'talni davolaydi va isitmani pasaytiradi.
- Termosga 2 osh qoshiq quritilgan binafsha gullarini soling. 400 ml qaynoq suv quyung. 2 soat kuting. Suvini kun davomida iching (ovqatdan oldin). Bu damlama tarqalishini kamaytirishga, qonni tozalashga va bosh og'rig'ini yo'q qilishga yordam beradi.
- 1 osh qoshiq kalina gullariga bir stakan qaynoq suv quyung. Termosda 4 soat saqlang. Kuniga 3 marta 3-4 osh qoshiqdan iching. Damlama C vitaminiga boy, yallig'lanishga qarshi xususiyatlari bilan ajralib turadi.

- Petrushka ildizlarini (yangi yoki quruq) maydalang va qaynoq suv quyung. 3 soat kuting. Kuniga 3-4 marta 100 ml dan iching. Bu dori toshmalarni kamaytiradi.

Qizamiqni davolash paytida ko'plab meva va sabzavotlarni iste'mol qilish kerak. Go'shtli bulyonlarga, donli sabzavotli sho'rvalarga ruxsat beriladi. Ovqat issiq yoki sovuq emas, balki iliq bo'lishi muhim – aks holda tomoq og'rig'i kuchayadi. Xuddi shu sababga ko'ra, suyuq, yarim suyuq va maydalangan taomlar eyish maqulroq.

Qizamiq uchun parhez. Shifokorlar qizamiq uchun taqiqlangan mahsulotlar ro'yxatiga quyidagilarni kiritadilar:

- barcha yog'li va achchiq ovqatlar;
- qattiq go'sht;
- ziravorlar (xantal, murch va qizil qalampir).

Qizamiq nima uchun xavfli? Ko'pincha qizamiq bakterial pnevmoniyaga aylanib ketadi. 1 yoshdan 3 yoshgacha bo'lgan bolalarda bu laringit, bronxit, asfiksiya, stomatitga olib kelishi mumkin. Kattalardagi kasallik meningit, polinevrit, meningoensefalitni keltirib chiqaradi. Kasallikning kamdan-kam uchraydigan, ammo xavfli asoratlari-bu qizamiq ensefaliti. 20% hollarda erta homiladorlik paytida qizamiq o'z-o'zidan tushishning sababi hisoblanadi. Shuningdek, kasallik aqli zaif bolaning (oligofreniya) tug'ilishiga olib kelishi mumkin yoki homila asab tizimiga zarar etkazishi mumkin. Shuni esda tutish kerakki, qizamiq abort qilish uchun mutlaq ko'rsatkich emas.

Xavf guruhi. Qizamiq xavfi guruhiga ushbu kasallikka qarshi emlanmagan yosh bolalar va yoshlar kiradi. Qizamiqning oldini olish. Aholining ko'p qismini qizamiq virusini yuqtirishdan saqlaydigan o'ziga xos profilaktika muntazam emlashdan iborat. Qizamiqqa qarshi birinchi emlash bolaning 12-15 oyligida amalga oshiriladi. Kuchaytiruvchi emlash 6 yoshda amalga oshiriladi. QQP vaktsinasi (qizamiq, qizilcha, parotit) shifokorlar tomonidan 50 yildan ortiq vaqtdan beri qo'llanilib kelinmoqda. Bugungi kunda uning xavfsizligi va samaradorligi ilmiy jihatdan isbotlangan. Bolaga preparatni yuborish natijasida asoratlarni rivojlanish xavfi nolga yaqin. Ommaviy emlash tufayli shifokorlar qizamiqni xavfli patologiyadan oddiy infeksiyaga aylantirishga muvaffaq bo'lishdi. Monovaksinlarda zaiflashgan qizamiq virusi mavjud bo'lib, u kasallikka olib kelishi mumkin emas, ammo tanani uning qo'zg'atuvchisi bilan tanishtiradi. Natijada antitanachalar ishlab chiqarila boshlaydi, immunitet hosil bo'ladi. Agar kelajakda emlangan odam virus bilan uchrashsa, u endi yuqmaydi. Agar qizamiqqa qarshi emlash bolalik davrida amalga oshirilmagan bo'lsa, uni kattalik davrida qilish mumkin.

Emlashdan keyin qizamiq belgilari. Bolalarning 5-15 foizida vaktsina kiritilgandan so'ng qizamiq belgilari paydo bo'ladi:

- yo'tal;
- burun oqishi;

- tana haroratining ko'tarilishi;
- yuzdagi mayda toshma.

Ammo bu bola kasallik yuqtirib olgan degani emas. Barcha alomatlar bir necha kun ichida o'z-o'zidan yo'qoladi. Shu bilan birga, bolani boshqalardan ajratib qo'yish kerak emas, chunki bu yuqumli emas. Agar oilada kimdir qizamiq bilan kasallangan bo'lsa, Qizamiqqa qarshi emlangan odamlar kasal odam bilan aloqa qilishdan qo'rqmasliklari mumkin. Bundan tashqari, ular 100% infeksiyani istisno qilish uchun qizamiqqa qarshi immunoglobulinni yuborish uchun shifokorga murojaat qilishlari mumkin (dori faqat qizamiq bilan kasallangan paytdan boshlab dastlabki 5 kun ichida qo'llanilishi mantiqan to'g'ri keladi). Bunday holda, bemorni birinchi toshmalar paydo bo'lishining boshlanishidan to'rtinchi kungacha izolyatsiya qilish kerak. Boshqalar bilan muloqotda u paxta-doka bog'ich kiyishi kerak. Infeksiyalangan odam alohida idish, sochiqni ishlatishi kerak. U tuzalguncha barcha oila a'zolari C va A vitaminlarini qabul qilishlari kerak.

Foydalanilgan adabiyot:

1. Muxammadiyevich N. A. Origin, Lifestyle, Development And Against Viruses And Bacteria That Endanger Our Life Struggle //Genius Repository. – 2023. – T. 24. – C. 16-21.
2. Muhammadiyevych N. A. et al. FUNDAMENTALS OF ENSURING HEALTH LEVEL AND LIFE ACTIVITY SAFETY OF YOUNG CHILDREN //JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING. – 2023. – T. 2. – №. 5. – C. 141-144.
3. Muxammadiyevich N. A., Muxiddinovana M. G. YUQUMLI KASALLIKLAR BILAN OG 'RIGAN BEMORLAR PARVARISHINING UMUMIY QOIDALARI //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – T. 31. – №. 2. – C. 7-11.
4. Muhammadievich N. A., Kodirovich B. D. THE PROBLEM OF UNSUFFICIENT ATTENDANCE PHYSICAL EDUCATION LESSONS //World Bulletin of Management and Law. – 2022. – T. 7. – C. 97-98.
5. Muhamadievich N. A., Kodirvich B. D. Patriotic Education as one of the Components Of National Security. Eurasian Scientific Herald 6, 88-90 [Электронный ресурс].
6. Qodirovich B. D. et al. VIRUSLI GEPATIT A NING OLDINI OLIH VA EPIDEMIOLOGIYASI //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – T. 33. – №. 1. – C. 94-97.